

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць:

**Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 15. — Рівне,
РДГУ, 2001 р. — 160 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН
Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**
(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**
(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**
(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**
(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**
(Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**
(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**
(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**
(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**
(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 8 від 30.03.2001 р.).

Збірник затверджений ВАКУ України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАКУ України № 1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАКУ України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет,

2001

- принцип обов'язкового успіху в навчанні – опора на реальний рівень знань, на впевненість у своїх силах, здібностях, можливостях з метою підвищення їх самооцінки, породження свідомого ставлення до навчально-пізнавальної діяльності, активізації процесу подолання життєвих проблем;
- принцип активної життєвої позиції – підготовка дітей і підлітків до активного повнокровного життя і навчання при збереженні і повноцінності мислення, пам'яті, волі, інтелекту.

Такі концептуальні засади допомагають у створенні педагогічного валеологічного простору життєдіяльності НВК “Дивосвіт” в умовах такого екологічного забруднення міста, яким є м. Жовті Води. У школі функціонує стаціонарний комп'ютерний клас (обладнаний за допомогою державного гранту), де проводяться моніторинги стану здоров'я кожного учня школи та вихованців дитячих установ навчально-виховного комплексу.

Система управління комплексним медико-психолого-педагогічним процесом формування здоров'я дітей і підлітків включає чіткі критерії ефективності організації навчально-виховного і оздоровчо-реабілітаційного процесів на основі валеологічних принципів (а це, як відомо, найскладніша позиція у системі управління). Серед критеріїв такі як динаміка змін учнівського контингенту, зміцнення матеріально-психічної бази НВК (формування позитивного іміджу НВК в соціумі); визначення рейтингу НВК, атестація закладу (використання найбільш ефективних технологій; зміни у фаховій кваліфікації, результати атестації педпрацівників), (декларування індивідуального фахового рівня); аналіз підсумків навчання і виховання учнів (ефективність навчальної діяльності школярів, якість знань, участь в олімпіадах, конкурсах, МАН); підвищення рівня розумової працездатності (психоемоційне благополуччя школярів); (санітарно-гігієнічний паспорт НВК) відповідність навчально-виховного процесу санітарно-гігієнічним вимогам; оптимізація навчального навантаження (навчальні плани, програми, розклади занять); наявність достовірної інформації про стан здоров'я дітей та умов їх навчальної діяльності (моніторинг стану здоров'я учнів та санітарно-гігієнічного стану внутрішкільного середовища); рівень індивідуального здоров'я – фізичного, психічного (паспорт здоров'я дитини); рівень позитивної мотивації на сформованість потреб і навичок здорового способу життя; рівень шкільної (соціальної) адаптації (збільшення спектру можливостей для самореалізації школярів, поліпшення їх психоемоційного благополуччя); участь у шкільному самоврядуванні, інноваційній діяльності (самоствердження через активну життєву позицію).

Такі чіткі критерії оцінювання і копійка робота дають можливість директору НВК “Дивосвіт” Кириченко Валентині Іванівні уже зараз, за два роки з початку системної діяльності одержати позитивні результати у вирішенні проблем формування здорового способу життя, культури здоров'я дітей і учнівської молоді. І не випадково обласний науково-практичний семінар “Школа зміцнення здоров'я: філософія проблеми, модель та перспективи розвитку на Дніпропетровщині” був проведений у м.Жовті Води на базі НВК “Дивосвіт”.

Обласна комплексна програма “Здоров'я через освіту” за період 1999–2012р., підкреслюючи те, що здоров'я населення є інтегральним показником суспільного розвитку країни відображення її соціально-економічного та морального стану, могутнім фактором формування демографічного, економічного, трудового та культурного потенціалу суспільства орієнтує педагогічні колективи на необхідність здійснення цілеспрямованої роботи по формуванню, збереженню і зміцненню здоров'я неповнолітніх.

На Дніпропетровщині уже 104 колективи стали “Школами Здоров'я”. І це шлях правильний і перспективний.

Формування культури здоров'я, валеологізації навчально-виховного процесу – проблема комплексна.

У її реалізації беруть участь педагоги, психологи, лікарі, соціологи, юристи. Але центральною спрямовуючою постаттю у цьому процесі має бути педагог. Практика це переконливо довела. Тому майбутнім педагогам доцільно уявляти перспективні шляхи формування здорового способу життя дітей і підлітків як соціально гострої і необхідної умови їх навчання і виховання в сучасний період.

Одержано редакцією 17.01.2001.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ В КІНЦІ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. В УМОВАХ ІМПЕРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЦАРАТУ

Історична спадщина Волині відома не лише у нашій країні, а й за її межами, проте питання історії жіночої освіти ще потребує подальшого вивчення і освітлення. Після усвідомлення необхідності освіти жінок, до якого суспільство дійшло у ХІХ ст., її розвиток відбувся особливо інтенсивно не лише в центральній частині України, а й на Волині, де почала з'являтися і успішно функціювати ціла мережа жіночих гімназій та прогімназій. Розвиток жіночої освіти краю в контексті суспільно-політичних реалій входить до кола проблем педагогів, які прагнуть до відродження національної системи освіти.

Слід зазначити, що кордони Волинської землі постійно зазнавали змін. Волинське воєводство за Польщі 1569-1793 рр. на заході доходило до Бугу, на сході обіймало чималі простори. Волинська губернія в межах Російської імперії займала приблизно ті ж самі простори (Збаражчина відійшла до Галичини), але на сході поширилась на верхів'я р. Тетерева й Уж. На протязі історії межі Волині постійно пересувалися зі сходу на захід. Волинська губернія обіймала 71700 км². Не дивно, що і людність краю до першої світової війни швидко зростала: 1580 тис. – у 1860р., 3 млн. – у 1897р., 4200 тис. – у 1914 р. Це збільшення чисельності народу було зумовлене не тільки приростом, а й імміграцією німецьких, чеських та польських колоністів. Одночасно відсоток українців зменшився до 70, навіть до 65%. За такого стану у 1897р. у Волинській губернії було лише 17,2% письменого населення [2, с. 303,308 - 309].

Однак, швидкий приріст населення, бурхливий розвиток промисловості, який потребував високоосвічених спеціалістів, сплеск відродження нації по всій Україні, розвиток суспільних наук, публіцистики – все це стало передумовою розвитку освіти, жіночої зокрема.

Отож на початку ХХ ст. зросла мережа жіночих середніх навчальних закладів. По багатьох великих і малих повітових містечках відкрилися жіночі гімназії як приватні, так і міністерські (підвідомчі Міністерству народної освіти): у Житомирі – приватна гімназія Н.В.Овсянникової, ще дві приватні, гімназія св. Анастасії; у м. Луцьку – приватна жіноча гімназія Г.М. Коленко (1902р.); у м. Ковелі – приватна жіноча гімназія Пирогової; у м.Кременці – дві приватні гімназії Алексіної та Свирської; у м. Володимир-Волинський – приватна педагогічна гімназія Є.І. Биньковської; у м. Дубно – 6-тикласова прогімназія; у м. Рівне – міська жіноча гімназія і т.д.

Окрему сторінку у вітчизняній історії становлять жіночі учбові заклади, підпорядковані Головній раді жіночих навчальних закладів імператриці Марії. Маріїнські заклади ведуть свою історію з часу заснування імператрицею власного інституту, який у значній мірі відрізнявся від Смольного. З 1859 р., коли завідування середніми жіночими училищами було поділено між Міністерством народної освіти і Головною радою відомства імператриці, на території Російської імперії успішно функціювали 16 середніх жіночих закладів [10, с. 67].

У Волинській губернії найвідомішою була Маріїнська жіноча гімназія, яка була відкрита у м. Житомир на підставі Статуту 12 березня 1866 р. Якщо у приватні гімназії приймалися діти заможних батьків, то Маріїнська гімназія давала можливість здобути освіту представницям всіх без винятку станів незалежно від віросповідання. Зрозуміло, що навчально-виховний процес у Житомирській Маріїнській гімназії був здебільшого орієнтований на виховання богобоязких, відповідальних, законслухняних підданих. Піклуючись про своїх вихованок, найкращим у навчанні та поведінці призначалися приватні стипендії [4, с. 186 - 188].

Слід відмітити деякі суттєві відмінності між Положеннями та учбовими програмами установ імператриці Марії та Міністерства народної освіти. Наприклад, в гімназіях і

прогімназіях Міністерства курс географії був багато коротший, іноземні мови необов'язкові, тоді як в гімназіях відомства імператриці Марії французька та німецька мови вивчалися обов'язково. Згідно із Циркуляром від 13 квітня 1908 р. у Маріїнських гімназіях малювання включалось до групи наукових предметів і наприкінці навчального року проводився екзамен з цього предмету.

Від приватних закладів вимагали керуватися програмами та навчальними планами жіночих гімназій Міністерства народної освіти, хоч їх засновники мали право вносити деякі зміни у програми після узгодження з навчальним керівництвом [10, с. 67].

Спільним для усіх типів гімназій була увага до особистості учня, дотримання вимог гуманного ставлення до нього, а також ще одна важлива складова навчально-виховного процесу, яка з цього випливає – індивідуальність педагога та навчального матеріалу. Гуманітарний цикл предметів, що був у жіночих гімназіях провідним, відповідав в цілому вимогам збереження індивідуальності навчального матеріалу.

Проблема перебудови навчально-виховного процесу не могла не хвилювати педагогів, які виступали проти спрощеного розгляду відношення “вчитель – учень”. М.І. Карєв, Д.Д.Галанін, П.Ф. Лєсгафт, В.П. Вахтеров, К.М. Вентцель, М.І. Пирогов та інші прогресивні діячі у передовій педагогічній журналістиці висловлювали свої думки щодо подолання негативних явищ в освіті, основне завдання якої, підтримуючи П.Ф. Каптерева, вбачали “у перетворенні істоти природної в істоту культурну” [11, с. 92 - 93].

Відомі педагоги вказували шлях, який веде до якісного покращення усієї системи, а саме: спосіб викладання повинен відповідати індивідуальності учня; не повідомлення повинно бути головним у викладанні, а взагалі розумовий та моральний розвиток учня, удосконалення його здібностей; у навчанні необхідно надати учню якомога найбільше свободи і самостійності для того, щоб він звикав спостерігати і думати; не повинно мати місце механістичне заучування, яке вбиває розумові сили учнів; теоретичне навчання, відірване від практики, незмістовне. Слід зазначити, що ці аспекти не втратили своєї вагомості і в наш час.

Особливо великий вплив на розвиток жіночої освіти на Україні і Волині мала діяльність М.І. Пирогова, який, працюючи попечителем Київського (до якого відносився наш край) і Одеського навчальних округів, виступав проти поширення в навчальних закладах поліцейського режиму, тотального контролю за думками й поведінкою педагогів та учнів, за гуманні стосунки між керівництвом освітою та учителями, відстоював необхідність дотримання такту у спілкуванні [10, с. 66].

Однак, як відомо з історії, демократичні перетворення у галузі освіти були незабаром згорнуті. У 1871 р. з ініціативи тодішнього Міністра народної освіти графа Д. Толстого проводиться реакційна реформа чоловічих гімназій. Не обминула вона і жіночих. Положенням про дівочі гімназії та прогімназії у 1870 р. вони теж перетворюються на відкриті станові середні навчальні заклади, у яких інструкціями, положеннями, правилами до найменших дрібниць регламентовані навчально-виховний процес, життя та поведінка гімназисток.

Але як не намагався царат після вбивства народовольцями Олександра II посилити свій вплив на освіту, зерна гуманності, демократичності знайшли сприятливий ґрунт на Україні і Волині зокрема, де почали відкриватися приватні, міністерські і Маріїнські жіночі заклади.

Не менш важливу роль у функціонуванні жіночих навчальних закладів відіграла громадськість та прогресивні приватні особи, які у період великих реформ прагнули змінити ставлення суспільства до жінок.

Яскравим прикладом цього стало відкриття у 1866 р. за ініціативою та підтримкою відомої громадської діячки графині А.Д. Блудової жіночого училища в м. Острог, яке у 1901р. було перетворене в гімназію. Із самого початку свого існування це був закритий навчальний заклад, розрахований переважно на дочок священиків, вчителів, почасти дворян, але виключно православного віросповідання. Слід зазначити, що учбовий процес у цьому закладі мав гуманітарне спрямування з позиції концепції офіційної народності, християнської моралі та доброчесності, а тому училище легко вписалося у систему освіти всієї Російської імперії, залишивши по собі значний слід у системі жіночої освіти [6, с. 170 - 171].

Ще одним свідченням того, як громадськість уболівала за долю жінки, відстоювала й право на освіту є всебічна підтримка діяльності приватного училища М.Г. Рекало, яке працювало теж у м. Острог з 1906 р. Під досвідченим керівництвом М.Г. Рекало її училище

незабаром зайняло провідне становище за досить пристойною постановкою учбово-виховної справи. Коли ж вона дізналася про бажання міста мати свою міську гімназію, то одразу, без вагань, запропонувала безкоштовно своє училище з повним шкільним обладнанням, посібниками, міцно й відмінно поставленою навчально-виховною справою [6, с. 172 - 175].

Отже, незважаючи на умови жорсткого адміністративного управління та контролю за діяльністю педагогів, підозрілого ставлення до всіляких виявів творчості, кількість жіночих закладів на переломі двох століть зростала. Допомогали освітянам у цій нелегкій справі оригінальні підручники й навчальні посібники, педагогічні журнали, досвід роботи педагогів. Постійно вівся пошук ефективніших форм організації навчально-виховного процесу, методів і прийомів. Гімназистки вчилися логічно і грамотно викладати свої думки, писати твори на різноманітні теми.

Великого значення у жіночих навчальних закладах надавали викладанню історії, оскільки лише в ній можна відшукати зв'язок із сучасністю. Крізь призму минулого в учнів виробляється ціннісна орієнтація у теперішньому і погляд у майбутнє. Більшість авторів офіційних підручників з історії були педагогами-практиками.

Серед допущених і дозволених навчальним комітетом Міністерства народної освіти підручників виділялись праці К.Єлпатьєвського, М.Острогорського, С.Рожественського, які використовувались у жіночих навчальних закладах Волині. Однак вони переконували учнів у перевагах пануючого ладу. Автори, втікаючи від розв'язування гострих питань історії, перетворили підручник з предмету в підручник, що лише детально описує побут. Провідною стала теза про московських монархів – об'єднувачів Русі [12, с. 137].

Цікавою була робота історика О. Кролюницького “Досвід методики елементарного курсу історії”, де автор запропонував три ступені навчання історії: перший – ознайомлення із коротенькими оповіданнями та віршами, подання історії не відокремлюється від природознавства; другий – вивчення епізодичного курсу, який має за мету висвітлити в загальних рисах головні події історії; третій – систематичний курс, у якому учні засвоювали не тільки факти, а й їх внутрішнє значення [11, с. 152-153].

У працях іншого відомого історика Є.Звягінцева, що не втратили своєї актуальності і в наш час, зазначається, що умовою успішного викладання історії мав бути тільки поступовий перехід від простого до складного, від близького до віддаленого, від конкретного до загального. Автор запропонував відійти від вивчення курсу, побудованого на послідовному викладанні хронологічних епох, а розподілити матеріал за групами історичних явищ [11, с. 153].

Великий вплив на стан освіти, зокрема жіночої, мала “Просвіта” – прогресивне явище у становленні національної педагогіки. Під час революції 1905 – 1907 рр. “Просвіти” почали виникати головним чином у Києві, Кам'янець-Подільському, Чернігові, Житомирі та інших містах. Це було бажаним явищем, оскільки на Україні тоді надзвичайно гостро постало питання про національну школу. Улітку 1906 р. в Києві працювали курси вчителів, у яких активну участь приймали й освітяни Волині. Члени “Просвіти” різних регіонів допомагали один одному. Так, наприклад, на прохання кам'янець-подільських просвітян відшукати кошти для запровадження української мови та літератури відгукнулася житомирська “Просвіта” і пожертвувала 100 крб. [9, с. 63 - 66].

Слід зазначити, що свою діяльність “Просвіти” намагалися вести у різних освітніх ділянках залежно від того, якими силами володіли і на який вид діяльності отримали дозвіл царату. Функціонування цих культурно-освітніх товариств, активними членами яких були жінки, на Україні не могло бути довготривалим, тому що натрапило на великі перешкоди і заборони з боку урядової адміністрації. У 1910 р. після різних нападів і репресій з боку місцевих урядових чинників були закриті “Просвіти” й на Волині. Натомість російські шовіністичні централісти і завзяті вороги українства повели у пресі широку агітацію проти усього українського національного руху [8, с. 20 - 21].

Відрадним явищем на тлі існуючої дійсності, в найтяжчий час царської самодержавної реакції стала поява першого українського педагогічного журналу “Світло”, який виписували багато жіночих закладів Волині. Журнал, перші номери якого побачив світ з вересня 1910 року, виходив у видавництві “Український учитель”. Основними завданнями журналу були: 1) допомагати усім заходам у справі народної освіти, розробляти теоретичні і практичні питання

шкільного, позашкільного і сімейного виховання; 2) спеціально висвітлювати й розробляти питання щодо освітніх потреб українського народу.

Педагоги краю знаходили багато цікавого й корисного для підвищення майстерності у чотирьох розділах, на які поділявся матеріал кожного номеру: 1. Науково-педагогічні публіцистичні статті. 2. “Красне письменство”. 3. “З біжучого життя й шкільна хроніка”. 4. Критика й бібліографія, огляд журналів.

Стали в нагоді статті “Світла” про зарубіжну педагогіку, які не лише містили інформацію про виховні ідеї визначних педагогів, а й про практичні методи навчання й виховання, про організацію шкільництва за кордоном, про стан жіночої освіти. З цією метою публікуються і переклади педагогічних та психологічних праць, і рецензії на твори, і окремі статті про визначних освітян. З приводу різної оцінки справ шкільництва в інших державах постійно вівся диспут, до якого запрошувались усі небайдужі [1, с. 46- 49]. Отже, журнал “Світло”, що в умовах імперської політики царату зміг проіснувати лише 4 роки, незважаючи на всілякі труднощі підневільного життя, на світанку ХХ століття став авангардом боротьби за рідну школу, спричинився до розбудження національної свідомості широких кіл гнобленого й принижованого українського вчителства, вплинув на розвиток жіночої освіти.

Ще одним чинником, що сприяв розвиткові жіночої освіти стали учительські курси, з’їзди, які привели до піднесення національної свідомості педагогів, збільшення якості професійних знань, ознайомлення з новими течіями закордонної та вітчизняної педагогіки. Значення їх полягає у тому, що учительські курси, з’їзди створювали професійний форум, на якому свідомі освітяни мали змогу виступати перед численною аудиторією. Провідний педагогічний журнал освітлював ці диспути, вважаючи їх за дуже корисні через можливість об’єднання на них вчителів для спільних змагань за піднесення освіти рідного народу.

Цінним є те, що на вчительських курсах викладалися загальноосвітні, гуманістичні й природничі науки та педагогічні дисципліни разом з методикою викладання окремих предметів. Викладачами були переважно університетські професори й приват-доценти – фахові сили з різних галузей знань [1, с. 58 - 65].

Характеризуючи стан жіночої освіти на Волині, слід відмітити вплив церкви на процес її розвитку. Початкові школи були переважно церковно-парафіяльними. “Положення про початкову освіту” 1864 р. давало більше свободи духовенству, яке пристосовувало програми до місцевих можливостей і умов. Окремі представники церкви були допущені до керівництва шкільними справами. Однак і тут, попри загальний яскраво виражений русифікаторський характер шкільництва, чітко вимальовується прогресивна тенденція: турботливе ставлення інтелігенції та духовенства до проблем становлення і розвитку жіночої освіти. Дівчата із сімей духовенства опановували науки в єпархіальних училищах (за програмою гімназій), а також у губернських гімназіях, учительських семінаріях [1, с. 18 - 19].

Не були байдужими законовчителі і щодо мови викладання, розуміючи, що навчання повинно вестися українською, адже вихованки однаково погано розуміють і російську, і церковно-слов’янську. Всі ці рішучі заяви лунали на з’їзді законовчителів у Почаєві в 1910 р. Не дивно, що благословення у 1905 р. Священним Синодом закінчення роботи над перекладом українською мовою Євангелія, що, хоча й опосередковано, зрівнювало в правах українську мову з тими, на які вже була перекладена Священна книга, стало визначною подією. Хоча сам факт виходу синодального видання українською Євангелія давав педагогам певну надію на дозвіл використання його в учбових закладах, сподівання виявились марними – офіційний довгоочікуваний дозвіл не надходив, а ті священнослужителі, які все ж таки насмілювались використовувати т. з. “мужицьку” книгу, отримали суворі догани за підрив державних устроїв [5, с. 242 - 245].

Отже особливості становлення і розвиток жіночої освіти на Волині на зламі двох століть зумовлені такими чинниками:

1. На жіночу освіту в кінці ХІХ- поч.. ХХ ст.. вплинули соціально-політичний процес і об’єктивні закономірності, а саме: вигідне територіальне розташування краю, стрімкий розвиток промисловості, зростання міського населення, намагання царату здійснити русифікацію українського народу, політичне позбавлення більшості українців права на освіту.

2. Провідною тенденцією, як зазначалося вище, освітньої політики самодержавства була русифікація, яка відображена в змісті, формах і методах діяльності освітньо-виховних

інституцій, однак оборонцем прав свого народу виступив напівлегальний український просвітницький рух, під яким згуртувалась свідомо інтелігенція, дії якої, хоч й не привели до позитивного розв'язання ряду проблем, проте вплинули на формування громадської думки. Виразниками цих ідей стали: журнал "Світло", з'їзди, зібрання освітян, "Просвіта", праці прогресивних педагогів. Не стояла осторонь і православна церква, як одна з провідних засобів впливу на суспільну думку щодо освіти та поширення грамотності серед населення.

Незважаючи на тяжкі умови політики царату, наприкінці XIX – поч.. XX ст.. на Волині поступово збільшувалась кількість жіночих навчальних закладів і освіта ставала більш доступною широкому загалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васкович Г. Шкільництво в Україні: Навчальний посібник. – Київ, 1996.
2. Енциклопедія українознавства / НТШ. Словникова частина I / За ред. В.Кубійовича. - Paris – New York: вид-во Молоде життя, 1955.
3. Егоров С.Ф. Развитие педагогической теории в Российской империи в конце XIX – начале XX в. // Сов. педагогика -1982. - №6.
4. Ершова Л.М. Маріїнська жіноча гімназія в системі середніх учбових закладів Волині. // Велика Волинь: минуле й сучасне. Тези міжнародної краєзнавчої конференції. – Житомир, 9-11 квітня, 1993.
5. Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / За ред.. П.А. Яроцького. – К.: Знання, 1999.
6. Ковальський М. Етюди з історії Острога. – Острог, 1998.
7. Коновець О. Просвітницький рух на Україні: XIX - перша третина XX ст.. – К., 1992.
8. Лисенко О.В. Значення "просвіт" для справи шкільного навчання // Рад. школа. - 1992. – №2.
9. Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933): Навчальний посібник / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996.
10. Сухенко Т.В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX – поч.. XX ст..) // Укр.. істор. журнал, 1998. - №5.
11. Пометун О.І. Навчання дітей вітчизняної історії в українській школі кінця XIX ст. // Педагогіка і психологія. - 1996. – №2.
12. Фуке А.Н. Школьные учебники по истории России в конце XIX – нач. XX в. // Сов. педагогика. - 1982. - №6.

Одержано редакцією 29.01.2001.

УДК: 378.17

В. І. БУЦЯК

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У сучасних умовах реформування освіти в Україні актуальним є культурологічний підхід у розв'язанні педагогічних завдань, який спирається на пріоритет загальнолюдських цінностей, відкриває новий шлях вивчення явищ в їх історичній ретроспективі, допомагає виявити зв'язок між теперішнім, минулим, майбутнім, – і цим здійснює прогнозуючу функцію, виступає засобом розвитку і виховання особистості.

Культура – це інтегрований засіб, що об'єднує виконання й освіту (С.Шацький), їх взаємозв'язок і взаємозалежність є обов'язковою і необхідною умовою розвитку суспільства і становлення нації (М.Букач). Освіта виступає важливим чинником відтворення культури, що вимагає її адекватного сприйняття та розуміння. Людина стає нащадком культури у процесі освіти і виховання: пізнаючи її феноменологію, засвоюючи соціокультурний феномен свого народу, вона отримує статус особистості – соціальної одиниці з характеристиками менталітету [7,20]. Коли освіта орієнтована на культуру і розвивається у її контексті, то настає період розвитку педагогічної культури гуманістичного типу.

ЗМІСТ

<i>Бех І. Д., Павелків Р. В.</i> Пріоритети виховання сучасної вузівської молоді	3
<i>Воробйова Л. М.</i> Проблеми мовної освіти школярів у науковій спадщині К.Д.Ушинського	7
<i>Карпенчук С. Г.</i> А.С.Макаренко і соціометричне дослідження	9
<i>Наливайко І. П.</i> Організація виховної роботи учнів засобами мистецтва у Павлівській середній школі	13
<i>Антонець Н. Б.</i> Спиридон Черкасенко: умови здобуття педагогічної освіти і становлення світогляду	17
<i>Бричок С. Б.</i> Становлення та розвиток церковнопарафіяльних шкіл на Волині	23
<i>Філоненко Р. С.</i> Товариство “Просвіта” у боротьбі за збереження та розвиток українського шкільництва на Волині в період польської влади	26
<i>Сойчук Р. Л.</i> Оновлення змісту освіти у Великій Британії в 90-х роках ХХ століття	28
<i>Петренко В. В.</i> Сутність патріотизму як моральної якості особистості, його зміст і внутрішня структура	30
<i>Пальчевський С. С.</i> Віра як педагогічна категорія	32
<i>Сілкова Е. О.</i> До питання про істотні ознаки особистісно-орієнтованого навчання	35
<i>Воробйова І. А.</i> Соціокультурна компетенція як система знань, вмінь і навичок учнів	39
<i>Дупак Н. В.</i> Проблеми виховання культури праці учнівської молоді у Німеччині	43
<i>Ставицька О. Г.</i> Паралінгвістичні засоби у структурі мовленнєвого впливу: визначення понять	45
<i>Петрова М.</i> Сугестопедичні принципи навчання	48
<i>Безкоровайна О. В.</i> Теоретико-практичні основи миротворчої діяльності учнівської та студентської молоді	50
<i>Янциур М. С., Войтко А. І.</i> Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до реалізації професійної активізації учнівської молоді	53
<i>Литвиненко С. А.</i> Соціалізація та виховання як педагогічні категорії	61
<i>Кириленко С. В.</i> Технології валеологічної освіти та виховання	64
<i>Ігнатенко Г. В.</i> Значення самостійної практичної роботи в процесі трудового навчання для розвитку та виховання школярів	69
<i>Галатюк Ю. М.</i> Психолого-педагогічні особливості процесу розв’язування творчої навчальної задачі	72
<i>Свириденко С. О.</i> Робота класного керівника з формування здорового способу життя школярів	76
<i>Кирильчук Ю. В.</i> Вправи на заняттях з автосправи як засіб індивідуалізації процесу навчання студентів	82
<i>Роценюк А. М.</i> Проблеми адаптації студентів першокурсників у вищому навчальному закладі	85
<i>Сидоренко В. В., Щетина Н. П.</i> Робочий зошит як засіб оптимізації навчально-пізнавальної діяльності школярів на уроках креслення	89
<i>Пилипенко О. І.</i> Превентивна освіта в контексті соціалізації студентів	96
<i>Оржеховська В. М.</i> Проблема формування здорового способу життя в системі підготовки студентів	99
<i>Терешко Т. В.</i> Особливості становлення і розвитку жіночої освіти на Волині в кінці ХІХ –	10

поч. XX ст. в умовах імперської політики царату	3
Буцяк В. І. Педагогічна культура в системі професійної підготовки майбутніх вчителів музики	10 8
Лесняк Н. В. Спрямування мовленнєвої роботи на заняттях з образотворчого мистецтва	11 3
Тюска В. Б. Творчість – як діяльнісний спосіб життя особистості	11 6
Яковенко Л. П. Виконавський аспект підготовки вчителів музики	11 9
Черній А. Л. Творчий потенціал учителя як один із пріоритетних напрямів національної освіти	12 3
Харламенко В. Б. Стан і проблеми професійної орієнтації учнів у роботі вчителя трудового навчання	12 6
Сингаївський Д. В. Використання відомих конструкцій “вічних” двигунів в процесі вивчення основ наук і трудової підготовки школярів	13 0
Смалько М. Ф. Індивідуально-особистісний аспект у розвитку музичної обдарованості: традиції та сучасність	13 5
Димченко С. С. Специфічні прийоми вивчення музичних творів напам’ять	13 9
Сяська В. Н. Метод інтеграційно-спеціалізованого навчання зі зворотним зв’язком з курсу “інженерна графіка” – основа творчої моделі освіти для XXI століття	14 3
Яцейко В.А., Сех І.С. Інтерактивна модель навчання, як один із дидактичних пошуків в процесі гуманізації освіти	14 8
Відомості про авторів	15 5

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор Бричок Б. П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА БОНДАРЯ А. М.

Здано до набору 20.01.2001 р. Підписано до друку 30.03.2001 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 19,55. Обл. вид. арк. 19,92. Замовлення № 127 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 15. — Рівне, РДГУ, 2001р. — 160 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20